

5.Савелюк Н. Переживання стресу в умовах війни: досвід українського студентства. Психологія: реальність і перспективи. Збірник наукових праць РДГУ. 2022. Вип. 18. С. 141-152.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-480-4-20>

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ ПЕРІОДУ ВОЄННОГО СТАНУ

Дем'янчук Віталій Анатолійович
*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін, ректор,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Відповідно до Плану відновлення, розробленого Національною радою з відновлення України від наслідків війни згідно з Указом Президента від 21 квітня 2022 року № 266/2022, у розділі «Освіта і наука» у переліку проблем, які потребують вирішення фактично практично на першому місці визначено корупцію і недоброчесність в освіті: «достатньо високий рівень корупції, яка включає зарахування навчальних дисциплін за певну вигоду викладачам або іншим працівникам (хабарництво), та академічної недоброчесності (по-факту, привласнення інтелектуальної власності інших)» [1]. Прикметно, що актуальність теми академічної доброчесності і запобігання корупції у контексті подолання проблем періоду воєнного стану засвідчується і педагогами-науковцями [2] і педагогами практики [3]. Означене є аргументом спеціальної уваги здійснення державної антикорупційної політики у сфері освіти.

Наголосимо, що предметом антикорупційної політики в освітній сфері мали б стати актуальні проблеми національної системи освіти, що пов'язані з корупційними ризиками й відображені у «Антикорупційній стратегії на 2021-2025 роки» [4]. Відповідно до положень цього документу, освітня сфера належить до пріоритетних у плані подолання корупції. Цим документом до основних проблем галузі віднесено: 1) корупційні ризики щодо доступу до закладів освіти та перебігу освітнього процесу; 2) присудження наукових ступенів та присвоєння

вчених звань із значним використанням корупційних практик та інших проявів недоброчесності; 3) наявні конфлікти інтересів під час формування та реалізації державної політики у сфері освіти (зокрема щодо управління об'єктами державної власності, інспекційно-наглядовою діяльністю та надання адміністративних послуг). Очевидно, що проблемні блоки національної у світі у контексті корупційних ризиків позначені вірно, але усієї специфіки галузі вони не відображають.

Водночас, для розуміння «корупційної» специфіки освітньої галузі доречно врахувати ґрунтовний емпіричний матеріал спільного дослідження Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та Асоціації юридичних клінік України, яке було проведене у 2022 році. Експертами було сформовано реєстр, що включає 55 корупційних ризиків у чотирьох основних сферах організації вищої освіти: 1) навчальний процес; 2) наукова діяльність; 3) адміністративна діяльність; 4) партнерство закладів вищої освіти із зовнішніми партнерами [5, с. 5]. Втім упродовж 2023 і 2024 років відповідний перелік корупційних ризиків розширився, адже фахівці НАЗК ідентифікували корупційні ризики, пов'язані зі створенням керівниками закладів вищої освіти фіктивних підстав для відстрочки від мобілізації, а також корупційні ризики щодо управління об'єктами державної власності Міністерства освіти і науки України [13].

Виходячи з наведеного є підстави стверджувати, що антикорупційна політика у сфері освіти має очевидну мету і завдання, яка зумовлена специфікою освіти як соціального інституту. Отже, боротьба з корупцією в освіті має здійснюватися через реалізації комплексу заходів, включаючи законодавчі ініціативи, профілактичні заходи, контроль та нагляд, а також заходи щодо покарання за корупційні правопорушення. При цьому власне поняття «антикорупційна політика у сфері освіти» може бути визначене як *цілеспрямована діяльність держави, освітніх закладів та громадськості, що спрямована на запобігання, виявлення та протидію корупційним проявам в освітньому середовищі, що передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення умов, які мінімізують ризики виникнення та поширення корупції в освіті, а також формування культури академічної доброчесності, прозорості та підзвітності освітніх процесів.*

На нашу думку, механізми реалізації державної антикорупційної політики у сфері освіти конкретизуються у такий спосіб:

1) правовий механізм – шляхом удосконалення нормативно-правової бази функціонування національної освітньої сфери, у тому числі у частині запобігання й протидії корупційним правопорушенням в освітньому процесі і науковій діяльності;

2) адміністративний механізм, який потрактуємо як системну взаємодію усіх інституцій, що задіяні у реалізації національної освітньої політики, керуються у своїй діяльності системою адміністративно-правових норм, зокрема тими, що уповноважують на організацію комплексу заходів профілактичного, контрольного й наглядового характеру щодо корупції, а також заходи щодо покарання за корупційні правопорушення;

3) інноваційний механізм – йдеться про впровадження актуального досвіду зарубіжних партнерів щодо протидії корупції у сфері освіти. Попри зацікавленість українських освітян у відповідному досвіді, як відзначає Т. Кагановська, алгоритмізації адаптації такого досвіду до національних реалій сьогодення не напрацьовано, що актуалізує створення спеціальної платформи узагальнення й поширення кращого іноземного досвіду антикорупційної діяльності серед учасників освітянських процесів [7];

4) інформаційний механізм, що реалізується через систему просвітницьких та комунікативних заходів: проведення тематичних бесід, обговорення позитивного національного й зарубіжного антикорупційного досвіду для науково-педагогічного колективу, індивідуальних бесід, позанавчальних заходів – для здобувачів освіти [8]; систематичне проведення анонімного онлайн-анкетування серед здобувачів вищої освіти щодо виявлення можливих фактів порушення антикорупційного законодавства, а також можливих корупційних ризиків [9].

У підсумку відзначимо, що для української держави і суспільства подолання значних корупційних ризиків в українській освіті має фундаментальне значення, оскільки є однією з передумов повоєнної модернізації національної освіти і, водночас, набуття повноправного членства у Європейському Союзі.

Література

1. План відновлення. Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf> (дата звернення 05.03.2025).

2. Кремень В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю. Вища освіта України в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення: виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*. 2023. № 5(2). С. 1–5.

3. Оршанський Л., Нищак І., Матвісів Я., Юрків М. Вища освіта України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи подолання. *Молодь і ринок*. 2024. № 1 (221). С. 29–35.

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки : Закону України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 7.12.2024).

5. Корупційні ризики у вищій освіті. ТОП 25: Стратегічний аналіз корупційних ризиків, авторський колектив, відповідальна експертка Марія Цип'ящук. Київ: Національне агентство з питань запобігання корупції, Асоціація юридичних клінік України, 2022. 106 с.

6. НАЗК звернуло увагу Міносвіти на корупційні ризики у діяльності закладів освіти. Національного агентства з питань запобігання корупції. 13.12.2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-zvernulo-uvagu-minosvity-na-koruptsiyni-ryzyky-u-diyalnosti-zakladiv-osvity/> (дата звернення: 7.12.2024).

7. Кагановська Т. Є. Організаційно-правові засади участі закладів вищої освіти України у реалізації антикорупційної політики держави. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 83 (2). С. 224–231.

8. Смутьська А. В. Організаційно-правові аспекти протидії корупційним ризикам у закладах вищої освіти під час навчання оф-лайн та у дистанційному форматі. *Юридичні аспекти протидії сучасним загрозам сталому розвитку: тези доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Від громадянського суспільства – до правової держави» (Харків, 07 червня 2024 року)*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 212–216.

9. Рудницька О. П. Антикорупційна політика в закладах вищої освіти. *Теоретико-методологічні та практичні аспекти підготовки вчителя правознавства: досвід і проблеми: тези Всеукраїнської науково-практичної конференції (04.12.2020 р., м. Кам'янець-Подільський)*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. С. 83–87.